

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΒΥΡ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

Κατά τὴν ἐπὶ τῇ δεκτιερῇ τῆς «Πινακοθήκης» ἐορτῇ ἐπρόκειτο νὰ θμιλίσῃ ἡ μέρις τῶν καλλιτεχνῶν ὁ διακεκριμμένος ζωγράφος κ. Βύρων Κοντόπουλος. Ἡ ὁμιλία, ἐλλείψει χρόνου, ἐγένετο τὴν ἐπομένην ἐν προσεπρωτῇ εἰς τὰς αἰθούσας τῆς «Γυναικοθήκης», ἔχουσα ὡς ἐξῆς :

ΚΑΘΗΚΟΝ ἐπιβεβλημένον ἐθεώρησα καὶ ἐγὼ, ὡς καλλιτέχνης παρακολουθήσας ἐκ τοῦ σύγγενος τὰς μετὰ τόσου ζήλου προσπάθειάς τοῦ κ. Δ. Καλογεροπούλου διὰ τὰς καλὰς τέχνας, νὰ συνεισφέρω τὸ ἐπ' ἐμοὶ εἰς τὴν ἐορτὴν ταύτην. Πέποιθα δὲ ὅτι ἐκδηλῶ τὸ τε φρόνημα καὶ τὰς πρὸς αὐτὸν συμπαθείας τῶν συναδέλφων μου, πολλὰχὼς ἐξυπηρετηθέντων ἐκ τῆς φιλομουσίας αὐτοῦ. Λαμβάνων ὡς θέμα γενικὰ τινὰ περὶ καλλιτεχνίας, θὰ καταδείξω ὑμῖν ἐν τέλει ὁποίας καὶ ὁπόσας ἐκδουλεύσεις παρέσθεν αὐτῇ ὁ κ. Καλογερόπουλος, ὅστις μὴ ἀκολουθῶν τὴν πεπατημένην ὁδὸν ὅπως οἱ πλείστοι, περὶ πολλοῦ ποιεῖται τῶν αἰσθητικῶν ἐκείνων ἀπολαύσεων αἵτινες μεγαλύνουσι τὴν ψυχὴν, καὶ ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ καθίσταται ξηρὰ, δουλική, ταπεινὴ. Τὸ Ἀριστοτέλειον «Μὴ ζῶν μετ' ἀμουσίης» εἶναι ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν κριμία εὐγενὴς ψυχὴ δὲν δύναται νὰ παρίδῃ. Τούναντιον φύσει εὐγενὴς ἔλκεται πάντοτε ἀσυνεισθήτως, ὅτου ἂν ἤθελε συναντήσῃ τὸ καλόν, ὅτε μὲν εἰς τὰς ιδεώδεις καὶ ἐξιδανικευμένας γραμμάς, ὅτε δὲ συναρπασμένη ὑπὸ τῆς ὁριονίας τοῦ ἥχου ἢ παθαινομένη ἐκ πάσης ἐντυπώσεως ἣν γεννᾷ αὐτῇ, εἴτε ὁ πόνος, εἴτε ἡ χαρὰ, ἡ μεγάλῳ ψυχὸς πρᾶξις. Καὶ νομίζει τις ὅτι αἱ ἐκκεταὶ οὗτοι ὑπάρξεις ἐρχονται νὰ συντελέσουν μίαν παρὰ ὅσιν προγενεστέρως ζωῆς τελειότερας.

«Αἱ προσπελάζουσιν ἐκλεκτικότητες» εἶναι ἴτιλος ὃν φέρει ἔργον μεγάλου τοῦς—τοῦ Γκαίτε—φρονῶν δὲ ὅτι δυνάμεθα νὰ προσπρωσώμεν αὐτὸν πρὸς πᾶσαν ἑλξιν συμπαθῆ. Μίαν τοιαύτην, τὴν πρὸς τὰς τέχνας ἀγάπην, πάντοτε διέγωνμεν παρὰ τῇ κ. Καλογεροπούλῳ πάντες ὅσοι συνεδέθημεν διὰ φιλίας μετ' αὐτοῦ καὶ συνειργάσθημεν διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς καλλιτεχνίας.

Ἄλλ' ἡ καλλιτεχνία, ὡς περ εὐγενὲς καὶ μυροβόλον ἄνθος, ἀρωματίζον τὴν περιβάλλουσιν αὐτὸ ἀτμόσφαιραν, δὲν φύεται εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχε, ἀλλ' ἀπαιτεῖται προσπάθεια ὅπως ἐκτείνει ῥίζας μακρὰς καὶ ὑψηλὰ εὐσταλὲς ἄνθος μετὰ ἑκαπλὰ χρώματα τὰ ὅποια θὰ μᾶς συναρπάσουν, ἀπαιτεῖται ἓνα θερμὸν περιβάλλον καὶ μέριμνα φιλόστοργος. Δυστυχῶς, διὰ τὴν σύγχρονον καλλιτεχνίαν ἐλλείπει ἀκόμη τὸ θερμὸν αὐτὸ περιβάλλον, τὸ ἱκανὸν νὰ ζωογονήσῃ τὸ Καλόν. Ἡ δὲ καλλιτεχνία εἶναι οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς οὐδ' κατοπτρίζεται ἡ ψυχὴ ἐνὸς λαοῦ, μετὰ ὅλας τὰς διαθώσεις αὐτοῦ, εὐγενεῖς καὶ ὑπερῃφάνους, ἢ τούναντιον ταπεινάς καὶ ἐκφυλοῦς.

Πρὸ ὀλίγων ἔτι ἡμερῶν, ἐπὶ τὰς φιλολογικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς συναθροίσεις ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κ. Καλογεροπούλου, εἰς τὴν εὐπαιδευτὸν ἀξιομακίαν μας, ὁ κ. Ἰωάν. Ἰωαννίδης ταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ, εἰσηγοῦμενος περὶ τοῦ τάλαντου διακεκριμένης καλλιτεχνικοῦς κυμβαλιστρίας, ἀρτι ἀφισθείσης, τῆς δος Βυζάντι, προσέειπε :

«Ἐθνὸς τὸ ὁποῖον δὲν ἐδράζεται ἐπὶ τῶν ἐξῆς τριῶν παραγόντων : τοῦ ἐμπορίου, τοῦ σπριτοῦ καὶ τῆς καλλιτεχνίας, τοῦ μὲν πρώτου διὰ τὴν εὐμάρειαν, τοῦ δὲ δευτέρου διὰ τὴν ἀσφάλειαν αὐτοῦ, ἀμφοτέρων δὲ τῶν παραγόντων, καὶ τοῦ τρίτου, τοῦ τῆς καλλιτε-

χνίας, διὰ τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ τόνωσιν, εἶναι ἀνάξιον νὰ ζήσῃ».

Ἀλήθεια εὐκόλως ἀποδεικνυμένη.

Παράδειγμα πρόκειται ἡμῖν ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ἣτις ἐξιχθεῖσα εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς μετὰ τὰ Μηδικὰ, ἐξεδήλωσε τὸ ψυχικὸν αὐτῆς σθένος, τὴν τόνωσιν, τὴν πνευματικὴν καὶ αἰσθητικὴν διὰ καλλιτεχνημάτων ἐκπάγλου ὠραιότητος καὶ ποιητικῶν ἔργων ἀθανάτων.

Δὲν θεωρῶ ἐπομένως ἀσχετον τῆς ἐορτῆς τὸ νὰ διέλθω ἀκροθιγῶς διὰ τῶν αἰώνων, ὅχι ὅπως ἐξιστόρησας, διότι τοῦτο μακρὸν καὶ μελέτης πολλῆς χρήζει, ἀλλ' ὅπως παραθέσω εἰκόνας μόνον ἐκ τῆς ἐκάστοτε καλλιτεχνικῆς κινήσεως καὶ καταδειχθῇ ἡ ἀντίθεσις τῶν ἐποχῶν καὶ ἡ σύγκρισις μετὰ τῶν καὶ πρὸς τὴν σημερινὴν ἐν Ἑλλάδι.

Εἶναι μακρὰν ἤδη ἡ ἐποχὴ, ὅπου ἡ ἀκοίμητος σκέψις ἐνὸς Περικλέους καὶ ἡ ἀνήσυχος αὐτοῦ δραστηριότης ἔφερεν εἰς φῶς ἓνα Φειδίαν, ὅταν ἐδίδεν αὐτῷ ὅλην τὴν προστασίαν, μετὰ τὴν στιβαρὰν δύναμιν τοῦ μεγαλείου ἐκείνου, ὅπερ ἐπεβάλλετο τοῖς πᾶσι, καὶ ὅλην τὴν ὑλικὴν τόνωσιν τοῦ ἐχρειάζετο εἰς τὸν καλλιτέχνην διὰ νὰ θερμάνῃ τὴν φαντασίαν τοῦ καὶ μεγαλουργήσῃ ἓνα θεὸν, τέλειον, ὠραῖον, ὑπεράνθρωπον.

Ἐὰν ἀκόμη καὶ σήμερον ὑπερήρινα καὶ ἐπιβληλόμενα διαγράφονται ἐπὶ τοῦ κυναοῦ ὀρίζοντος τὰ χρυσαύροντα λείψανα ἐνὸς Παρθενῶνος, τοῦ μεγαλείου τούτου τοῦ παρελθόντος πολὺ ἀφίσταται ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ὁ ἄρχων τῶν Ἀθηνῶν ἐκράτησε τὴν δῆδα εἰς τὸν ἀγρυπνοῦντα καὶ ἐγκύπτοντα Ἰκτιῶν, διὰ νὰ παραγάγῃ τὴν σύνθεσιν τῶν ἀναλογιῶν ἐκείνων, αἵτινες ἀντιτίθενται ἑναρμονίως καὶ ὑπερηφάνως ἐν τῇ σμικρότητι αὐτῶν, πρὸς τὰς ἀδράς γραμμάς τοῦ ὑπερτάτου καλλιτεχνήματος, τῆς φύσεως.

Ὁ αἶων τοῦ Περικλέους, ὅπως ἀπεκλήθη, ἀρριθμεῖ τοὺς πλείστους τῶν διακριθέντων εἰς τε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας.

Εἰς τὸ Θέατρον. Τὸν Σοφοκλέα, τὸν Εὐριπίδην, τὸν Ἀριστοφάνην.

Εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Τὸν Ἀναξαγόραν, τὸν καὶ διδάσκαλον τοῦ Περικλέους, τὸν Ἀπολλόδορον, τὸν Σωκράτην, τὸν Πλάτωνα.

Ἱστορικοὺς. τὸν Θουκυδίδην, τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Ξενοφῶνα.

Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτόνων, τὸν Ἰκτιῶν, τὸν Καλλιμαχον, τὸν ἐπινοήσαντα τὸ Κορινθιακὸν κιονόκρανον, τὸν Καλλιμαχίτην καὶ τὸν Μνησικλέα.

Ἀλλὰ πρὸ τῶν γλυπτικῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων ἐξιστάμεθα ἀναλογιζόμενοι, ποιοὶ ἐκατόγχιρες παρήγαγον σχεδὸν ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ αἰῶνι, τὴν σωρείαν τῶν ἀναριθμήτων ἀριστουργημάτων, τὰ ὅποια πληροῦσι σήμερον τὰ μουσεῖα τῆς ὑψηλῆς.

Καὶ ἀναφέρω ἐν πρώτοις τοὺς τρεῖς κορυφαίους ἐν τῇ γλυπτικῇ, Μύρωνα τὸν χαλκοπλάστην, θυμαζόμενον διὰ τὴν ἀληθὴ ἀπόδοσιν τῆς φύσεως, τὸν Πολύκλειτον, τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα χαρακτηρίζουσιν ἀβρότης εἰς τὰς κινήσεις καὶ ἡδυπάθεια κατὰ τὴν ἐκφρασιν, καὶ τὸν κάλλιστον πάντων Φειδίαν, ὅστις συνενῶν τὰ προτερήματα ἀμφοτέρων, ἐπὶ πλέον προσέδιδε εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν θεότητα ἐκείνην, τὴν ἐπιβληλόμενῃ, ἣτις καθίστα αὐτὰ πράγματα ὑπεροχὰ.

Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἐχηρημάτισαν μαθηταὶ τοῦ Ἀργείου Ἀγελάδα. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Φειδίου, ἡ περίβλεπτος Ἀθηνᾶ, ἡ Πρόμαχος καλουμένη ἡ ἐν τῷ Παρθενῶνι καὶ ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ζεὺς, χρυσολεπάντινα

ἀμφοτέρω, ἐσώθησαν. Ἀλλ' ἐκ τούτων ἡ Ἀθηνά, πιθάνων καὶ ὁ Ζεὺς, οὐ ἡ τύχη ἀγνοεῖται. μετεφέρθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς τῆς αὐτοκρατορίας βάρβαροι ἐπιδρομαί, οἱ Σταυροφόροι, δὲν εἶδον εἰς τὰ ὑπέροχα αὐτὰ ἔργα τῆς διανοίας εἰμὴ μόνον τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἐλέφαντα ἅπερ καὶ διειμοιράσαντο. Δυνάμεθα ὁμως νὰ κρίνομεν περὶ τῆς τέχνης τοῦ μεγάλου γλύπτου ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ γλυπτικοῦ κόσμου τῆς Παρθενῶνος, ιδίως τῆς ζωοφόρου καὶ τῶν ἀετωμάτων, αἵτινα παρίστων τὴν πάλιν περὶ ἐπικρατήσεως ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου, τῆς Ἀθηνᾶς ἢ τοῦ Ποσειδῶνος.

Ἡ Ἀκρόπολις μέχρι τῶν χρόνων καθ' οὓς ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἔλαβε σπουδαιότητα ὑπῆρξεν ἡ ἔδρα τῶν ἡγεμόνων. Ἐν αὐτῇ ἦσαν οἰκοδομημένα τ' ἀνάκτορα ὅπου διέμενον ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν πολιτικῶν καὶ ἱερατικῶν ὑπαλλήλων. Ἦτο ὀχυρώτατον τῆς χώρας φρούριον περιβαλλόμενον δι' ἰσχυροτάτων τεχνῶν προϊστορικῆς ἐποχῆς, τῶν Πελασγικῶν. Ἀλλὰ μετὰ τὰς νίκας τῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανελθόντες εὗρον τὴν τε πόλιν καὶ Ἀκρόπολιν αὐτῶν κατεστραμμένας ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ ἔκτοτε χρονολογεῖται ὁ πυρετὸς τῆς ἐξωραϊστικῆς ζήτησης πρῶτον μὲν ἐπὶ Κίμωνος, τοῦτον δ' ἐξορισθέντος, ἐπὶ Περικλέους.

Μετὰ σειρὰν ἀναριθμητῶν καλλιτεχνῶν γνωστῶν τοὺς ὁποίους παραλείπω, τρεῖς ἔρχονται χρονολογικῶς ν' ἀποτυπώσωσι τὴν σφραγίδα τοῦ ἰδίου πνεύματος καὶ τῆς ἰδίας ἀτομικότητος ἐπὶ τῆς γλυπτικῆς. Ὁ Σκόπας, ὁ Πραξιτέλης καὶ ὁ Λύσιππος ὧν ἔργα περιεσώθησαν. Δυστυχῶς ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ χρόνου δὲν

μοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐκταθῶ λεπτομερέστερον ἐπὶ τοῦ τόσον ἐνδιαφέροντος μέρους τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης. Προσθέτω ἀκόμη ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Σωκράτης καταγινόμενος καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πausanίου, ὅτι εἶχε γλύψει τὰς Χάριτας τοποθετημένας ἐν τῇ Ἀκροπόλει.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον συνετέλεσε εἰς τὴν διὰ πλάσιν τῶν ὁραίων γλυπτικῶν ἔργων, ἦν τὸ ἔθος τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει τοῦ ν' ἀσκῶνται οἱ νέοι ἐν τοῖς γυμναστηρίοις γυμνοί. Ἐκεῖ ὑπὸ τὸ θάλλος τοῦ ἡλίου, ὅστις προσέδιδε εἰς τὰ νεανικά σώματα τὸ ἐγκαιστον ἐκείνο χρῶμα ὅπερ καθίστα αἰτὰ ἀριπρεπέστερα καὶ καλλιτεχνικῶς συμπαθεῖ, κάθε κίνησις τῶν ἐγγύων καὶ μίαν ιδέαν εἰς τὸν καλλιτέχνην διὰ τὴν παραγὰν νέου ἔργου.

Ἐκ τῆς γραφικῆς τέχνης, δυστυχῶς οὐδεμία γραφὴ περιεσώθη τῶν διακριθέντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ζωγράφων. Ἀμυδρὰν ιδέαν τοῦ κάλλους αὐτῶν γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς περιγραφὰς τῶν συγχρόνων κριτικῶν. Λαμβάνοντες ὁμως ὑπ' ὄψιν τὴν μεγάλην ἐντύπωσιν ἣν ἐποιεῖν εἰς τοὺς τεχνοκρίτας τούτους τὰ ἔργα τῆς γραφικῆς, παριστάνοντας αὐτὰ ἐφάμιλλα τῶν τῆς γλυπτικῆς ἣν βλέπομεν καὶ σήμερον μέχρι τοῦ σημείου ἀνεφίκτου τελειότητος ἔφθασε, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ αὐτὴ εἶχε φθάσει εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης τῆς. Μίαν τινὰ ιδέαν τῆς γραφικῆς παρ' ἀρχαίους ἀλλ' ἀσθενεστάτην μᾶς δίδουν αἱ πολλῶν μεταγενέστεραι τοιχογραφίαι αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐν Πομπηίᾳ, ἐν Ρώμῃ, Ἡρακλείῳ ἔργα βεβαίως χειρωνακτῶν. (Ἐτερεῖ σὺν ἔχει)

ΠΑΥΛΟΣ ΣΟΥΑΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ

κ. Παῦλος Σουάν εἶνε ἓνας καλὸς ζωγράφος, ἀλλὰ ἔχει ἓνα ἐλάττωμα: ἀγαπᾷ πολὺ τὸν ἑαυτὸν του. Μέσα εἰς τὸ μικρὸν κομψὸν δοματίον του ποῦ βλέπει ἀπ' ἐκεῖ, χωρὶς τίποτε νὰ τὸ ἐμποδίζῃ τὰς ὁραιότητας

τῆς Ἀττικῆς, ποῦ κάθε τόσο ἀλλάζουν ὥσαν γυναῖκες φιλάρεσκοι ποῦ θέλουν νὰ γοητεύσουν τὸν εὐαίσθητον καλλιτέχνην, ἔχει ἀπλῶς εἰς ψυχολογημένην τοποθέτησιν τὰ ἔργα του. Ἐπάνω ἀπ' τὸ κρεβάτι του κεφάλια βαθυσυλλόγιστα γυναικῶν ποῦ θὰ τὰ ὠνειρεύθηκεν, — τὸ εἰκονοστάσιον τοῦ καλλιτέχνου. Πεῖδ' ἐκεῖ σώματα γυμνά πλαστικά καὶ σκίτσα καὶ συμβολικὰ παραστάσεις ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐποχῆς καὶ μικρὰ μικρὰ πορτραίτα καὶ συμπλέγματα μὲ βαθεῖαν ἔννοιαν καὶ σέξπιν, — ὅλα μὲ τὸ πνεῦμα κάποιας τέχνης νεωτέρας, λεπτῆς, συμβολικῆς, ποῦ λέγει πολλά. Ὅμως εἰς ὅλα τὰ αὐτὰ τὰ ὁρατὰ ἔργα μὲ τὰς λεπτὰς καὶ μελετημένας γραμμὰς — ὅταν βεβαία εἶνε κεφάλια — ἔχει δῶρη τὰ μάτια του ὁ κ. Σουάν. Πρέπει ὁ καλλιτέχνης ποῦ ἡξεύρει καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον ὅτι εἶνε τίποτε ὁ ἄνθρωπος ἐμπρὸς εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ συνόλου, καὶ εἰς τὴν ἔκφρασιν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ζωὴν του καὶ εἰς τὴν παραγωγὴν του, νὰ θανατῶνται δημοσίᾳ καὶ ἀνεπιφύλακτα τὸν ἑαυτὸν του; Ἡ ἀγάπη τοῦ καλλιτέχνου πρὸς τὸν ἑαυτὸν του ἐπιβάλλ-

εται, διότι πρέπει νὰ πιστεύῃ πρῶτα αὐτὸς ὁ ἴδιος ὅτι εἶνε καλὸς ἐκτιμητὴς τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, διὰ τὴν ἡμπορέσῃ νὰ κάμῃ κατ' ἄρτιον καὶ καλόν. Ὅμως δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται ἡ ἀναγκήρως τοῦ ἑαυτοῦ του ὡς κλασικοῦ ὑποδείγματος ὁραϊότητος, ἀδιάφορον ποῖας, ἀπέναντι τῆς τέχνης. Αὐτὸ εἶνε σὰν νὰ τῆς θέτῃ φραγμόν. Σὰν νὰ τῆς λέγῃ: «Ἐχω μάτια εἰς τὸ πρόσωπον μου μεγάλα, βαθεῖα, μὲ χίλια χρώματα, ἀποσταμένα μαζὺ καὶ δυνατὰ καὶ ἀκούραστα, ποῦ δὲν θὰ μπορέσης ποτὲ νὰ κάμῃς καλύτερα σύ. Ρίχνουν βαθεῖς ἴσκιους καὶ μέγα φῶς! Περισσότερον ἀπὸ ὅσον κρίβεις σὺ στὰ ἔγκατα τῆς γῆς καὶ στὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν ποῦ βυθίζεις τὸ δημιουργὸ πινέλο σου!...» Αὐτὸ εἶνε τὸ ἐλάττωμα τοῦ κ. Σουάν ποῦ εἶπα εἰς τὴν ἀρχήν. Ὅμως ἐλάττωμα ἀθῶον, ὁραῖον σχεδόν, ποῦ δὲν βλάπτει κανένα, παρὰ μόνον τὸν καλλιτέχνην.

Ἀπὸ τὰ ὁραϊότερά του ἔργα εἶνε μία συμβολικὴ αὐτοπροσωπογραφία μὲ τὸ τολμηρὸν καὶ ἐμπνευσμένον βλέμμα ὑψηλόν. Εἰς τὸ μέρος τῆς καρδιᾶς μὴ διαφανῆς σχεδὸν πεταλοῦδα μὲ ἐλαφρὸν πέταγμα φαίνεται σὰν κατ' ἀπ' ἐκεῖ νὰ ροφᾷ. Δυναταί, ἀδραὶ γραμμαὶ, φωτισμὸς θαυμαστος, βαθὺς, μὲ ἀπαλότητα τεχνικὰς, καταλληλοτάτας διὰ τὴν παρὰστασιν. — Μία εἰκὼν τοῦ κ. Σουάν πάλιν εἰς μικρὰν ἡλικίαν εἶνε ἐπίσης ὀνειρον ἀβρόττης καὶ ἐκτελέσεως. Νομίζει κανεὶς ὅτι εἶνε διαφανὲς τὸ παιδάκι ποῦ κάθετα ἀριστοκρατικὰ, υπεργήφανα, εἰς τὴν πολυθρόναν του. Αἱ ξανθαὶ τρίχες, θαρρεῖς, ἀνεμίζονται. Καὶ θὰ στάξῃ κατὰ τὸ μάγουλό του κατὰ ὁραῖο μὰ ἀπροσδιόριστο — ἐκεῖνο ποῦ ἔχει ὁ